

MODALITĂȚI DE PREVENȚIE, EVALUARE ȘI INTERVENȚIA PSIHOLOGICĂ PENTRU VALORIFICAREA POTENȚIALULUI COMUNICĂRII LA ELEVII DIN TREAPTA LICEALĂ¹

CZU:159.922.8.072.4

DOI: 10.46727/c.17-11-2023.p257-266

Adriana CIOBANU,

doctor în psihologie, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic
al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
ORCID iD:0000-0003-3836-3651

Rezumat. În articol sunt analizate informații privind modalitățile de prevenție, evaluare și intervenție pentru valorificarea potențialului comunicării la elevii din treapta liceală, la care competențele de comunicare se formează în special prin activitatea didactică și extra didactică, de predare-învățare a cunoștințelor, de formare a priceperilor și deprinderilor, de relaționare în cadrul grupului școlar etc. Sunt punctate direcțiile și metodele de evaluare și intervenție psihologică pentru prevenirea dificultăților de comunicare la elevii din treapta liceală. În realizarea intervenției psihologice a elevilor din treapta liceală se pune accentul pe necesitatea învățării interactive și a conlucrării în procesul instructiv-educativ, dar și pe dirijarea și stimularea capacităților cognitive ale celor instruiți pentru obținerea performanțelor de comunicare, de relaționare și de încadrare în societate.

Cuvinte-cheie: elevi din treapta liceală, comunicare, prevenție, evaluare, intervenție psihologică

Abstract. The article analyzes information on the methods of prevention, assessment and intervention for capitalizing on the potential of communication in high school students, where communication skills are formed mainly through didactic and extra-didactic activity, teaching-learning knowledge, training skills and abilities, of communication within the school group, etc. The directions and methods of assessment and psychological intervention for the prevention of communication difficulties in high school students are pointed out. In carrying out the psychological intervention of high school students, the emphasis is placed on the need for interactive learning and collaboration in the instructional-educational process, but also on directing and stimulating the cognitive capabilities of those trained to achieve communication, relationship and social inclusion performances.

Keywords: high school students, communication, prevention, assessment, psychological intervention

Comunicarea stă la baza umanizării, a construirii psihologice, intelectuale și culturale a oamenilor. Ea asigură transmiterea de informații de la o generație la alta, fiind cel mai eficient mod de influențare educativă [9, p.85].

¹ Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului „Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societățile contemporane”, cifrul 20.80009.1606.10

În societatea contemporană, educația lingvistică și formarea, în această bază, a competenței de comunicare (în limba maternă/limba a doua/limbi străine) reprezintă o necesitate pentru fiecare individ, indiferent de pregătirea sa profesională sau de condiția socială. Abilitatea cetățenilor de a vorbi, a comunica și a se înțelege între ei este considerată astăzi nu doar un mijloc de interacțiune umană, ci mai ales de integrare în plan comunitar, social, național, european și internațional, prin care se asigură înțelegerea, toleranța și respectul reciproc, se garantează dreptul persoanei la mobilitate etc [7, p.46].

Unele din cele mai recente principii ale comunicării au fost formulate de reprezentanții Școlii de la Palo Alto, care au ținut să le confere o aură de rigurozitate, numindu-le axiome ale comunicării [1]:

- comunicarea este inevitabilă;
- comunicarea se dezvoltă în planul conținutului și în cel al relației;
- comunicarea este un proces continuu și nu poate fi abordat în termeni de cauză-efect sau stimul-reacție;
- comunicarea are la bază vehicularea unei informații de tip digital și analogic;
- comunicarea este un proces ireversibil;
- comunicarea presupune raporturi de putere între participanți;
- comunicarea implică necesitatea acomodării și ajustării comportamentelor.

Pentru oameni, relațiile create prin comunicare contează uneori mult mai mult decât conținutul informațional transmis, astfel că rolul ei este acela de a crea *comuniunea și comunitatea*.

Comunicarea este privită ca o componentă definitorie, structurală, a existenței umane și a culturii. În acest sens, comunicarea este actul cultural primar, ce presupune un schimb interactiv de mesaje între oameni, grupuri, societăți, culturi, care face posibilă continuitatea și coeziunea vieții sociale, fiind un tip de acțiune socială. În lumea contemporană, circulația informației este decisivă și a devenit o necesitate vitală pentru societăți, comunicarea reprezentând principalul instrument de integrare în societate și de modelare a culturii personalității [6, p. 9].

Comunicarea nu face obiectul doar cercetării psihologice, prin urmare, sarcina identificării aspectului specific psihologic al acestei categorii apare ca necesitate. În același timp, problema legăturii dintre comunicare și activitate este fundamentală; unul dintre principiile metodologice ale dezvoltării acestei relații este ideea unității comunicării și activității. Astfel, comunicarea este înțeleasă ca realitatea relațiilor umane, ceea ce presupune orice formă de activitate comună a oamenilor.

Pentru a avea o comunicare eficientă trebuie să existe o deschidere reciprocă între profesor și elev, deci un suport motivațional, participarea la un nucleu de valori comune, pe care grupul social îl propune celor doi termeni aflați în relație [8, p.139].

Ca bază pentru modernizarea și eficientizarea învățământului lingvistic, comunicativ în Republica Moldova au fost aduse cu sine, următoarele inovații curriculare [7, p.49]:

- integrarea în curriculumul național a unor noi concepte educaționale: *educație lingvistică, abordare acțională, acte de vorbire, competență de comunicare*;
- organizarea într-o arie curriculară a predării-învățării limbilor studiate în școală – aria *Limbă și comunicare*, prioritizând dezvoltarea aspectului comunicativ;
- abordarea predării-învățării unei limbi (materne sau non materne) ca instrument de comunicare în variantele ei orală și scrisă;
- centrarea activităților de predare-învățare asupra formării acestor capacități în vederea dezvoltării a două competențe de bază: competența de comunicare și competența culturală.

În acest sens, noul curriculum școlar elaborat la disciplina *Limba și literatura română* pentru clasele a IX-a și a X-a – a XII-a (ediția 2019) este racordat la orientările moderne în materie de educație lingvistică, în mod special, la Recomandarea Consiliului Europei privind competențele-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții (2006), care definește comunicarea în limba maternă ca abilitatea de a exprima și de a interpreta concepte, gânduri, sentimente, fapte și opinii, atât în formă scrisă, cât și orală (ascultare, vorbire, citire și scriere), și de a interacționa lingvistic adecvat și creativ, în diverse contexte sociale și culturale [7, p.66].

Competența de comunicare este definită de mulți autori ca fiind o capacitate globală, care cuprinde capacitățile comunicative ale indivizilor dobândite de-a lungul vieții.

Noțiunea de *competență de comunicare* a evoluat foarte mult, înglobând astăzi domenii de cunoaștere din ce în ce mai vaste. Consiliul Europei consideră că există șase componente în aptitudinea de comunicare [9, p.85]:

- competența lingvistică;
- competența socio-lingvistică;
- competența discursivă;
- competența socioculturală;
- competența strategică;
- competența socială.

Prin componenta verbală se exprimă un anumit conținut categorial, prin componentele para- și nonverbale se exprimă atitudini [8, p.139]. Au fost identificate două categorii mari de mijloace de comunicare: verbale și nonverbale. Sursele științifice, didactice și metodice utilizează și termenii *comunicare verbală, comunicare nonverbală*.

Comunicarea verbală – informația este codificată și transmisă prin cuvânt. Această formă a comunicării este specific umană și are două forme: orală și scrisă, iar în funcție de acestea, utilizează canalul auditiv și cel vizual.

Comunicarea paraverbală presupune elementele prozodice și vocale care însoțesc cuvântul și vorbirea în general. Astfel, acest tip de comunicare vizează particularitățile de pronunție (oferă date despre mediul de proveniență: urban, rural, gradul de instrucție, etc.), caracteristicile vocii (alintat, hotărât, energic, epuizat etc.), intensitatea rostirii, ritmul și debitul vorbirii, intonația etc.; canalul utilizat este cel auditiv. În cadrul cercetării comunicării paraverbale există studii interesante. Spre exemplu, C.Cucoș urmărește valoare comunicativă a tăcerii. Orice cadru didactic știe, din proprie experiență, că există tăceri-nedumeriri, tăceri-indiferente, tăceri-aprobări, tăceri-stimulative, tăceri-pedeapsă etc.

Comunicarea nonverbală – informația este codificată și transmisă printr-o diversitate de semne legate de postură, mișcare, gesturi, mimică, înfățișarea partenerilor. Forma cea mai importantă a comunicării nonverbale, este *comunicarea augmentativă*. Ea se regăsește în orice formă de comunicare, substituind sau extinzând aria vorbirii. Fiecare om folosește tehnicile și mijloacele de comunicare augmentativă, doar că nu întotdeauna conștientizează acest lucru. Cu mult înainte de a avea acces la limbajul oral, copiii cu dezvoltare normală interacționează cu adultul din preajmă prin intermediul tehnicilor augmentative nonverbale elementare, precum zâmbetele, privirile, vocalizările etc. O astfel de comunicare oferă dovada unei intenții de interacțiune timpurie, având un efect comunicativ pronunțat [4, p.26].

Conform lui C. Păunescu, unul dintre criteriile de bază de stabilire a gradului de formare a competenței comunicative este reflecția. Aceasta este necesară elevului pentru aprecierea propriei poziții raportate la poziția și interesele partenerului de comunicare. De asemenea, este necesar ca elevul să-și formeze capacitatea de a stabili relația cu interlocutorul, de a analiza mesajele acestuia, de a reacționa adecvat la ele, utilizând abil atât mijloacele de comunicare verbală, cât și cele nonverbale.

Potrivit lui M.Călin, competența comunicativă implică inițierea și declanșarea actului comunicării prin combinarea diverselor aspecte ale căilor de transmitere și decodificare a mesajului informațiilor - calea verbală și nonverbală, particularitățile lor specifice de expresivitate și stăpânirea de către subiecți a anumitor atribute fiziologice și psihice spre a se face înțeleși [3, p. 50].

Numai în procesul comunicării, indiferent de prezența uneia sau altei tulburări de dezvoltare, are loc formarea personalității, formarea caracteristicilor sale cele mai importante, sfera morală, viziunea asupra lumii (A.A. Bodalev, L.S. Vîgotski, R.L. Krichevski, A.V. Petrovski). În procesul dezvoltării sale, o persoană devine subiectul activității comunicative. Această transformare este înțeleasă de E.V. Rudenski ca proces de creștere, procesul de formare a trăsăturilor de personalitate, procesul de familiarizare cu alți oameni și izolarea de alții, socializarea și autoafirmarea sa [5].

Principalele scopuri ale procesului de comunicare sunt: mesajul să fie receptat, mesajul să fie înțeles, mesajul să fie acceptat, mesajul să provoace o

reacție. Când niciunul dintre aceste obiective nu este atins, înseamnă că procesul de comunicare nu s-a realizat. Acest lucru se poate întâmpla din cauza mai multor factori care apar în proces (înțelesul cuvintelor, contextul, sau situația, barierele în calea comunicării) [1].

Comunicarea reprezintă un sistem deschis, influențat de extrem de foarte mulți factori. Multe dintre dificultățile care apar în activitatea de comunicare reprezintă rezultatul direct al erorilor. Aceste deteriorări ale comunicării anticipează confuzia, neînțelegerea sau, și mai grav, eșec în procesul de formare a personalității [6, p.25].

Barierele în calea comunicării reprezintă perturbațiile ce pot interveni în procesul de comunicare și care pot fi de natură internă (factori fiziologici, perceptivi, semantici, interpersonalii sau intrapersonali) sau de natură externă (care apar în mediul fizic în care are loc comunicarea: poluare fonică puternică, întreruperi succesive ale procesului de comunicare); barierele în calea comunicării sunt determinate de diferența de percepție, concluziile grăbite, stereotipiile, lipsa de cunoaștere, lipsa de interes, dificultățile de exprimare, emoțiile și personalitatea [5, p.54].

Barierele de comunicare nu sunt de neevitat, existând câteva aspecte ce trebuie luate în considerare pentru înlăturarea lor [6, p.26]:

- planificarea comunicării;
- determinarea precisă a scopului fiecărei comunicări;
- alegerea momentului potrivit pentru efectuarea comunicării;
- clarificarea ideilor înaintea comunicării;
- folosirea unui limbaj adecvat.

Consecințele manifestării barierelor în comunicare sunt [1]:

- apariția conflictului;
- diminuarea stimei de sine a interlocutorului;
- apariția resentimentelor, a dificultăților de relaționare;
- adoptarea atitudinilor defensive, retractile/agresive;
- inhibarea capacităților rezolutive ale individului, scăderea implicării în activitate.

Relațiile și comunicarea cu adulții au o deosebită importanță la vârsta adolescenței. Ea ține de problema relațiilor dintre generații, de aceea implică multe nuanțe de caracter social, psihosocial și individual. Relațiile dintre generații au fost complicate în toate timpurile datorită faptului că fiecare generație este purtătoarea unor valori spirituale, culturale, morale, unor norme și modele de conduită.

Competențele de comunicare ale adolescenților se formează în special prin activitatea didactică și extra didactică, de predare-învățare a cunoștințelor, de formare a priceperilor și deprinderilor, de relaționare în cadrul grupului școlar etc. De aceea, se pune accentul pe necesitatea învățării interactive și a conlucrării în procesul instructiv-educativ, rolul profesorului, dar și a psiholo-

gului, fiind cel de observator și îndrumător, el dirijând și stimulând capacitățile cognitive ale celor instruiți. Formarea acestora este necesară pentru obținerea performanțelor de comunicare, de relaționare, de încadrare în societate, precum și în scopul dezvoltării inteligenței emoționale prin facilitarea găsirii mijloacelor de exprimare și de etichetare corectă a emoțiilor.

Relațiile cu părinții capătă o dimensiune calitativ nouă, determinată de noile însușiri de personalitate și de noile sfere de activitate ale adolescenților. Relațiile cu ceilalți adulți, inclusiv cu învățătorii, se constituie, în linii mari, pe aceleași baze psihologice. Deosebirea sunt determinate de faptul că dependența de acești adulți este mai mică decât dependența de părinți, precum și de caracterul diferit al legăturilor emoționale.

Pentru a avea o comunicare eficientă trebuie să existe o deschidere reciprocă între profesor și elev, deci un suport motivațional, participarea la un nucleu de valori comune, pe care grupul social îl propune celor doi termeni aflați în relație.

Relațiile și comunicarea cu semenii ocupă un loc important în viața adolescenților. În primul rând, ele sunt izvor de informație, în special de cunoștințe, care nu sunt căpătate de la adulții, în al doilea rând, ele constituie un teren de autorealizare, oferă posibilitatea confirmării apartenenței de grup [10, p.245].

Conform Reperelor metodologice privind activitatea psihologului în instituțiile de învățământ general aprobat de Ministrul Educației, Culturii și Cercetării nr. 02 din 02.01 2018, una din direcțiile de activitate a psihologului este activitatea de *prevenție/profilaxie*, ce presupune *facilitarea comunicării eficiente în vederea antrenării abilităților sociale ale copiilor în procesul de învățare și relaționare*. În conformitate cu această direcție psihologul școlar:

- acordă asistență psihologică copiilor, părinților/reprezentanților legali, cadrelor didactice, cadrelor de conducere, contribuind la dezvoltarea integră a personalității copilului;
- contribuie la crearea unui climat psihologic favorabil în instituție, pentru realizarea activităților de suport pentru copil, familie, cadre didactice etc; în vederea valorificării potențialului comunicării

Principala finalitate a educației preuniversitare este pregătirea elevului pentru activitatea ulterioară și dezvoltarea competențelor acestuia. Astfel, elevul urmează să ajungă o persoană capabilă de a se descurca în viață cu ajutorul comunicării orale, eficientă în situații diferite, o persoană aptă să-și achiziționeze în mod independent cunoștințele și competențele solicitate – o personalitate cu un ansamblu de cunoștințe, atitudini și competențe de comunicare formate pe parcursul școlarității, actualizate pe parcursul întregii vieți. Perioada pe care o traversăm impune activități educaționale ce au drept scop pregătirea elevului pentru viață, pentru rezolvarea creativă a problemelor – a celor care există și a celor care abia urmează să se contureze. Pentru ca elevul modern să corespundă timpurilor moderne, trebuie să fie instruit să observe lumea din ju-

rul său, să o descopere, să pună întrebări, să se integreze armonios în societate, să ia decizii importante, să construiască relații etc [2].

Modelul comunicativ-funcțional de studiere a limbilor reprezintă viziunea europeană asupra modului în care trebuie să se facă astăzi studiul limbilor materne și non materne în școală, acesta impunându-se, în primul rând, ca un factor de coerență și de compatibilizare în ceea ce privește coordonarea eficientizării procesului de formare, dezvoltare a competențelor de comunicare (în limba maternă și în limba străină) [7, p. 47].

Competențele de comunicare ale adolescenților se formează în special prin activitatea didactică și extra didactică, de predare-învățare a cunoștințelor, de formare a priceperilor și deprinderilor, de relaționare în cadrul grupului școlar etc. De aceea, se pune accentual pe necesitatea învățării interactive și a conlucrării în procesul instructiv-educativ, rolul profesorului fiind cel de observator și îndrumător, el dirijând și stimulând capacitățile cognitive ale celor instruiți. Formarea acestora este necesară pentru obținerea performanțelor de comunicare, de relaționare, de încadrare în societate, precum și în scopul dezvoltării inteligenței emoționale prin facilitarea găsirii mijloacelor de exprimare și de etichetare corectă a emoțiilor [2].

Utilizarea strategiilor interactive cât mai variate îi pune pe elevii din treapta liceală în situația de a colabora, de a-și forma o viziune asupra modului de argumentare a ideilor, îi încurajează să-și expună punctul de vedere, să ia atitudine. Acestea creează un cadru confortabil de comunicare.

Pregătirea socio-psihologică este un impact psihologic bazat pe metode active de lucru în grup. Aceasta este o formă de comunicare special organizată, în care sunt rezolvate problemele de dezvoltare a personalității, formarea abilităților de comunicare, acordarea de asistență psihologică și sprijin, permițând eliminarea stereotipurilor și rezolvarea problemelor personale ale participanților.

Percepția de sine a unui individ se realizează în cinci domenii principale:

- 1) percepția propriului „eu” prin corelarea cu ceilalți, atunci când o persoană folosește altul ca model, convenabil pentru observație și perspectivă din exterior. Aceasta oferă o oportunitate excelentă de a te identifica și compara cu alți membri ai grupului;
- 2) percepția de sine prin percepția celorlalți, utilizarea informațiilor transmise de alții pe baza feedback-ului. Acest lucru vă permite să aflați părerile altora despre dvs. prin cuvintele, sentimentele și reacțiile lor comportamentale;
- 3) percepția despre sine prin rezultatele activității, adică evaluarea a ceea ce a făcut o persoană. Această metodă de autoevaluare întărește opinia cu privire la abilitățile cuiva;
- 4) percepția despre sine prin observarea propriilor stări, care oferă o înțelegere a lumii interioare;
- 5) percepția de sine prin evaluarea aspectului exterior. Participanții învață să se accepte și să-și dezvolte competențele pe această bază.

Obiectivele generale ale pregătirii socio-psihologice care contribuie la dezvoltarea personală: a) creșterea competenței socio-psihologice a participanților, dezvoltarea abilității acestora de a interacționa activ cu ceilalți;

- b) formarea unei poziții sociale active a adolescenților și dezvoltarea abilității lor de a face schimbări semnificative în viața lor și a celor din jurul lor;
- c) creșterea nivelului general de cultură psihologică.

Obiectivele generale ale instruirii sunt implementate în obiective specifice: însușirea anumitor cunoștințe socio-psihologice; dezvoltarea abilității de a se înțelege adecvat și pe deplin pe sine și pe ceilalți; evaluarea și corectarea calităților personale, eliminarea barierelor de comunicare; însușirea tehnicilor individualizate de interacțiune interpersonală.

Principalele principii ale cursurilor de formare sunt:

- 1) comunicarea interpersonală egală, cu drepturi depline, bazată pe încredere și respect reciproc între participanți;
- 2) feedback constant, adică primirea continuă de către participanți a informațiilor de la alți membri ai grupului care analizează rezultatele acțiunilor sale;
- 3) autoevaluarea, care promovează autodezvăluirea participanților, conștientizarea și formularea problemelor personale;
- 4) optimizarea dezvoltării - constatarea unei anumite stări psihologice individuale a participanților și a grupului, crearea condițiilor pentru dezvoltarea acestora;
- 5) armonizarea sferelor intelectuale și emoționale - o combinație de intensitate emoțională și reflectare constantă a experiențelor;
- 6) participarea voluntară la cursurile de formare, prioritizând interesul personal al adolescentului;
- 7) alcătuirea permanentă a grupului, promovarea dinamicii de grup și autodezvăluirea adolescenților;
- 8) asigurarea confidențialității cursurilor;
- 9) asigurarea spațiului liber care crează posibilitatea de mișcare liberă și lucru în microgrupuri.

Antrenamentul abilităților de comunicare:

I etapă. Familiarizarea cu principiile și regulile de lucru în grup.

- 1. Prezentare.
- 2. Regula grupului.
- 3. Fapta mea nobilă.
- 4. Lista reclamațiilor personale.
- 5. Diagnosticarea sociabilității.
- 6. Tema pentru acasă „Stilul meu de comunicare”.
- 7. Analiza rezultatelor - „să fiu sincer”.

2 etapă. Autoanaliză a calităților importante pentru comunicarea interpersonală.

1. Compliment.
2. Analiza temei „Stilul meu de comunicare”.
3. Lista calităților importante pentru comunicare.
4. Ghicirea gândurilor și sentimentelor.
5. Iau decizia de a schimba...
6. Analiza rezultatelor.

3 etapă. Dezvoltarea abilităților de autoanaliză și depășirea barierelor psihologice.

1. Salutare „non-verbală” neconvențională.
2. Tema „Cel mai bun prieten al meu”.
3. Fațete ale asemănărilor noastre.
4. Joc cu baloane.
5. Evaluarea grupului pe baza abilităților de comunicare.
6. Am încredere în tine.
7. Analiza rezultatelor.

4 etapă. Metode de autoanaliză și autocorecție.

1. Cuvinte magice.
2. Analiza jurnalelor „Tipul meu de comunicare”.
3. Contacte cu oameni noi.
4. Experimentează „Dilema prizonierului”.
5. Analiza evenimentelor din grup.
6. Analiza rezultatelor.

5- etapă. Consolidarea abilităților de comunicare, pregătirea pentru viitor.

1. Aprecieri „Îmi place foarte mult când tu...”
2. Analiza jurnalelor „Comunicarea mea”.
3. Reevaluarea sociabilității.
4. Valiză psihologică: „Ce ar trebui să împachetezi pentru călătorie?”
5. Autoanaliză „Îmi place cel mai mult când partenerul meu de comunicare...”.
6. Rezumatul antrenamentului.

Psihoterapeutul lucrează cu un adolescent individual sau cu un grup care dorește să-și rezolve problemele. Într-un cerc restrâns, „în arenă”, se desfășoară o acțiune psihoterapeutică, iar un grup mare de adolescenți din sală creează efectul prezenței, empatizează cu „actorii”, se identifică cu ei, sporind foarte mult efectul psihoterapeutic. În al doilea caz, un psihoterapeut sau psiholog acționează ca regizor care pregătește un grup de psihodramă (5 – 6 persoane), capabile să „revitalizeze” orice problemă pe scenă, să prezinte o situație, să demonstreze starea și experiențele unei persoane și să-și arate esența și semnificația reală. Dramatizarea se desfășoară pe bază de pantomimă și impune cerințe mari „actorilor”.

Vizualizarea situațiilor problematice cu introducerea unui nou nivel rațional, emoțional în ele promovează conștientizarea și răspunsul la probleme, desensibilizează adolescenții cu comportament afectiv. În general, munca cu adolescenții, sau mai exact, succesul acesteia, este un fel de indicator al competenței profesionale a unui psiholog școlar.

În timpul orelor, elevii din treapta liceală își schimbă atitudinile interne, își extind cunoștințele și experimentează o atitudine pozitivă față de ei înșiși și de oamenii din jurul lor. Ei devin mai competenți în comunicare. În timpul sesiunilor de antrenament, fiecare adolescent este înconjurat de atenție și grijă. Poate conta pe ajutorul altora. Prin urmare, este capabil să încerce în mod activ diferite stiluri de comunicare, să învețe noi abilități de comunicare care nu îi erau caracteristice anterior și să învețe să aibă încredere în oameni. Aceste cursuri pregătesc elevii din treapta liceală pentru o viață mai activă și mai împlinită în societate. Scopul grupului de formare socio-psihologică este de a ajuta fiecare participant să se exprime prin mijloace individuale. Dar pentru a face acest lucru, trebuie mai întâi să învețe să se perceapă și să se înțeleagă.

Bibliografie:

1. BOLBOCEANU, A. *Psihologia comunicării*. Chișinău: Univers Pedagogic, 2007. 136 p. ISBN 978-9975-48-048-2.
2. CARTALEANU, T.; COSOVAN, O. *Formarea de competențe prin strategii didactice interactive*. Chișinău: C.E.PRO DIDACTICA, Ed. a 2-a compl. 2016. 205 p. ISBN 978-9975-4485-8-1.
3. CĂLIN, M. *Filosofia educației*. Editura Aramis Print, 2001., 155 p. ISBN 978-9738-066-74-8.
4. CEBOTARU, N. *Formarea competențelor de comunicare la elevii cu retard mental prin activități de educație fizică*. Teză de doctor în Științe ale educației, Chișinău, 2021.
5. CIOBANU, A. *Psihologia limbajului și comunicării*. Chișinău: S.n. (Tipografia „UPS „Ion Creangă), 2019. 108 p. ISBN 978-9975-46-432-1.
6. COJOCARU-BOROZAN, M.; OHRIMENCO (BOȚAN), A. *Psihologia comunicării: Suport de curs*. Chișinău: S. n. (Tipogr. „GaromontStudio”), 2019. 179 p. ISBN 978-9975-134-69-9.
7. HADÎRCĂ, M. *Competența de comunicare. Conceptualizare. Evaluare. Formare*. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației,(Tipogr. „Print-Caro”), 2020. 164 p. ISBN 978-9975-48-177-9.
8. LOSÎI, E. *Psihologia educației*. Chișinău: CEP USM, 2014. – 204 p. ISBN 978-9975-71-507-2.
9. MIRON, A. *Dezvoltarea competenței de comunicare orală la elevii din treapta gimnazială prin stimularea motivației învățării*. Rev.Didactica Pro, nr.4-5, octombrie, 2019. p.85-87.
10. RACU I.; RACU, IU. *Psihologia dezvoltării*. Chișinău, 2007. – 257 p. ISBN 978-9975-921-26